

Mitte mingit probleemi pole kitsama eriala õpetlasel enda tarbeks varuda originaale, tõlkeid ja kommentaare, ent tekstide laiem kultuuriline ümbrus, intertekstuaalsed seigad ja tekstiliikide arengulugu võiks eesti assürooloogide abiga selgineda.

Mare Kõiva

Taas Arhippa Perttunenist

Jukka Saarinen. *Runolaulun poetiikka. Säe, syntaksi ja parallelismi Arhippa Perttusen runoissa. Akateeminen väitöskirja. Helsinki 2018. 417 lk.*

Arhippa Iivananpoika Perttunen (Arhip Ivanov Pertujev 1762 Latvajärvi – 1841 Latvajärvi) on vienakarjala erakordne runolaulja, kellelt arvatakse pärinevat ligikaudu kolmandik Kalevala runodest, nagu on oma analüüsile toetudes kirjutanud Jukka Saarinen (2013).

1834. aasta kevadisel kogumismatkal vanu laule otsides matkas Kalevala autor Elias Lönnrot spetsiaalselt tuntud lauliku juurde ja kirjutab temalt kolm päeva laule üles. Lönnrot on nimetanud 80aastasest laulikust kirjutades teda teistegi rahvaluuleliikide asjatundjaks, imetledes tema head mälu. Arhippalt kogusid laule veel F. J. Cajan ja M. A. Castrén – ühtekokku on kirja pandud 85 teksti ehk 5995 värsirida, mis jagunevad eepiliste, lüüriiliste ja maagiliste tekstide vahel. Arhippa Perttunenist ja tema lauludest on kirjutanud mitmed folkloristid, nende seas Anna-Leena Siikala, Lotte Tarkka, Martti Haavio jt.

Jukka Saarineni 20. jaanuaril 2018 kaitstud doktoritöö “Runolaulun poetiikka. Säe, syntaksi ja parallelismi Arhippa Perttusen runoissa” [Runolaulude poeetika. Värs, süntaks ja parallelism Arhippa Perttuneni runodes] on mahukas (417-leheküljelisest väitekirjast 317 sisaldab uurimustööd ja kirjandust, ülejäänud jaguneb erinevate lisade ja analüüsi tulemite vahel) ja põhjalik. Saarinen kasutas kõiki Arhippa Perttunenilt üles kirjutatud laule, püüdes rekonstrueerida tekste, mis üleskirjutamise ajal jäid paiguti katkendlikuks. Saariise eesmärk oli võimalikult täpselt jälgida esituste poeetilist ja keelelist külge. Väitekirja iseloomustab põhjalik eelnevate ja ka viimase aja teoreetiliste seisukohtade ja lähenemisviiside tundmine ja arvestamine ning erakordselt detailne keeleliste ja vormiliste seikade arvestamine.

Materjali on vaadeldud folkloristika ja lingvistika perspektiivist, et saada ülevaade lauliku keelekasutusest. Saarinen toetub suulise vormeli teooriale ning Milman Parry ja Albert B. Lordi uurimustele. Autor tõdeb, et Kalevala-stiilis värsside käsitlemiseks sobib konkreetne teoreetiline koolkond siiski vaid osaliselt. Produktiivseks osutus registri mõiste, mida arendas omal ajal keeleteadlane Roman Jakobson, süntaksi analüüsimise lähtepunktiks jäi Matti Kuusi teoreetiline lähenemine ja tema sõnastatud runolaulude reeglistik. Konkreetne reeglistik piirab laulja valikuid ja värsistamise protsessi, kuid samas saab loodud väljendeid kasutada korduvalt, nt sarnaste ideede väljendamiseks. Parallelismi kui Kalevala-värsi iseloomuliku tunnuse juures jälgis autor, kuidas paralleelvärsside abil luuakse kompleksne ja üksikvärsist semantiliselt rikkam poeetiline pilt.

Kalevala-stiilis luulet iseloomustavad vormitunnused (meetrum, alliteratsioon ja parallelism) toimivad värsi raamistikus. Arhippa arvestab vormitunnustega, kuid samas sisaldavad tema tekstid sekundaarseid poeetilisi tunnuseid (ebatavaline sõnajärg ja arhaismid). Nende koostoimes tekib kindel register.

Kuna Arhippa oli tuntud narratiivse sisuga laulude esitajana, tõdeb Saarinen, et laulud olid stabiilse ülesehitusega, kuid erinesid samas teiste laulikute variantidest – ilmselt ta kujundas neid omandamise käigus. Tema repertuaaris leidis ka religioosseid laule – teadaolevalt olid tal usuga erilised suhted. Kuigi ta ei ravinud ja pidas loitsimist patuks, teadis ta pikki arstimissõnu. Lüürilised laulud osutavad, et laulik oli osav kombineerima olemasoleva teadmise põhjal uusi tekste, kasutades erinevaid liike, sh vanasõnu.

Väga huvitavad on lauliku enesemääratlused – runolaulik (kes laulab ruune), tark ja nägija. Pole kahtlust, et Saarineni põhjalik keelevormide ja süntaksi vaatlus abistab järgmisi karjala-soome loitsude analüüsijaid, ehkki suurel määral on kogu töös tähelepanu runolauludel. On aga selge, et laulik esitas erinevatele kogujatele tekste erinevalt, kasutades kinnisvärse *Ylitti tahon Jumalan* (vastu jumala tahet), *Kyllä mie sukusi tiijän* (küllap tunnen su sugu/päritolu). Näiteks Lönnrotile esitas ta lendvasõnad historiolana, milles kasutas suure tamme eepilist laulu (Saarinen 2018: 127).

Loitsudest on laulja repertuaaris arstimis- ja elatusaladega seotud sõnad (jahindus ja karjakasvatus). Kokku on jäädvustatud umbes 1500 värsirida ja neist üks kord esinevaid värse on neist tervelt 836 ehk üle poole kogu repertuaarist, mis meenutab Vladimir Kljausi tulemusi (1997) vene loitsude kohta. Sagedasemaid värse on 186, millest taas enamik esineb sama loitsu tekstis (96, 51,6%), märkimisväärne on, et enam kui kahes loitsus esinevaid värse on kõigest seitse.

Mare Kõiva

Kirjandus

Kljaus, Vladimir 1997. *Ukazatel' sjužetov i sjužetnyh situacij zagovornych tekstov vostočnyh i južnyh slavjan*. Moskva: Nasledie.

Saarinen, Jukka 2013. Behind the Text: Reconstructing the Voice of a Singer. Lukin, Karina & Frog & Katajamäki, Sakari (toim). *Limited Sources, Boundless Possibilities: Textual Scholarship and the Challenges of Oral and Written Texts*. A special issue of the Retrospective Methods Network Newsletter No. 7. Helsingin yliopisto, lk 34–42

Saarinen, Jukka 2018. *Runolaulun poetiikka. Säe, syntaksi ja parallelismi Arhippa Perttusen runoissa*. Akateeminen väitöskirja. Helsinki.

BOOK REVIEWS

Spells of ancient Mesopotamia

Amar Annus. Muistse Mesopotaamia nõidustekstid. Bibliotheca Antiqua. Tallinn: TLÜ Kirjastus, 2017. 204 pp.

Book review by Mare Kõiva.

Once again about Arhippa Perttunen

Jukka Saarinen. Runolaulun poetiikka. Säe, syntaksi ja parallelismi Arhippa Perttusen runoissa. Akateeminen väitöskirja. Helsinki: University of Helsinki, 2018. 417 pp.

Book review by Mare Kõiva.